

अध्याय ३

बाढीको अवलोकन र अनुभव

यस प्रतिवेदनमा नेपालको पूर्वी तराईमा प्रकोपसम्बन्धी तयारीको स्थानीय ज्ञानबारेको मानिसको बाढीको अनुभव, बाढीको अनुमान, बाढीबाट बच्ने प्राविधिक रणनीति तथा गैर-प्राविधिक र सञ्चार रणनीतिलाई समावेश गरिएको छ।

उनीहरूको वरिपरिको वस्तुस्थितिको दैनिक अवलोकन गर्नु, बाँच्नका लागि उनीहरूको वातावरणसँग नजिक हुनु बाहेक स्थानीय मानिसको पुस्तौँदेखिको त्यहाँको वातावरणप्रतिको एकीकृत बुझाइका कारण उनीहरूमा आफ्नो क्षेत्रको बाढीको इतिहास र प्रकृतिको बारेमा ज्ञान छ। साथै मानिसले उनीहरूको बाढीप्रतिको जोखिममा समयको अन्तरालमा कसरी परिवर्तन भएको छ, भन्ने कुरा पनि बताउन सक्छन्।

मानव बस्तीहरूमा बाढीको इतिहास

“असी परिवारहरू यहाँ बस्ने गर्थे तर २० र ३० वर्ष अघि आएको ठूलो बाढीले उनीहरूले दुई पटक आफ्नो वासस्थान सर्नुपर्थो। आजभन्दा ४३ वर्ष अघि गाउँको विद्यालय अहिले नदी बगेको ठाउँमा थियो। त्यो समयमा नदी त्यहाँ थिएन। यो एउटा उर्वरा भूमि थियो। हामीले नदी यो बाटो भएर जान्छ भनेर कहिले पनि सोचेका थिएनौं। रातिको लगभग ११-१२ बजे बाढी आएको

थियो। बाढी ६ देखि ७ दिनसम्म रहेको थियो। त्यसबेला पानी बस्तीमा पुगेको थियो। अन्न भण्डार तथा वस्तुभाउ सबै बगाएर लगेकोले ८ - ९ दिनसम्म हामीले केही खान पाएनौं। मानिस कोही पनि मरेनन् तर त्यसपछि यहाँको जमिनमा खेती गर्न सकिएन। त्यसपछि हामीले तटबन्धको निर्माण गरेका थियौं र २० वर्षका लागि बाढी आउनबाट रोकिएको थियो। हालसालै एक पटक यहाँ खोला पसेको थियो र फेरि हरायो।” (किशुनदेवी यादव, करीव ७० वर्ष, कटरैट गाविस, धनुषा जिल्ला)

नेपालको पूर्वी तराईमा यस किसिमका इतिहास तथा प्रकृतिका विगतका बाढीहरूको कथाहरू प्रशस्त मात्रामा पाइन्छन्। यी कथाहरू मानिसले आफ्नै क्षेत्रमा भोगेका र देखेको बाढीका प्रमाणहरू हुन र जुन परिस्थितिका बारेमा तत्काल जानकारी पाउन र बाढीको भविष्यवाणी गर्न काम लाग्ने हुन्छन्। नेपालको पूर्वी तराईमा उष्ण मौसमी जलवायु छ, जसको विशेषताहरूमा गर्मी तथा वर्षायुक्त गर्मी तथा हल्का गर्मी र सुख्खा जाडोयाम हो यसको कारण पानीको वहावको मात्रामा वर्षभरि नै व्यापक भिन्नता पाईन्छ। प्रायजसो असारदेखि असोज महिनासम्म वर्षा बढी हुने गर्छ। वर्षायाममा हुने प्रचूर वर्षाले पहिले नै भिजेको माटोलाई बगाएर लैजान सक्छ। त्यसैगरी, उच्च पर्वतीय भेगमा हुने भारी वर्षाले आकस्मिक बाढी अथवा तल्लो भेगमा पानी नै नपरी बाढी आउने गर्छ। यस्तो बाढीले मानिसको ज्यान लिने सम्भावना कमै हुन्छ तर खेती योग्य जमिन र घरेलु सम्पत्तिको नोक्सानी धेरै

चित्र ३ : एउटी केटी पहिले आएको बाढीको तह देखाउँदै छिन्, पिपरिया गाविस, सर्लाही जिल्ला ।

हुने गरेको छ, यसले खेतीपातीमा नै निर्भर रहँदै आएका मानिसको जीविकोपार्जनमा महत्वपूर्ण प्रभाव पर्न जान्छ ।

ऐतिहासिक आधारमा यो भन्नै पर्छ कि, “सन् १९५६ मा मलेरियाको उन्मूलन हुनुभन्दा अगाडि बाढी आउने खतरा भएका दुन अथवा भित्री तराई सहितका प्रायः सबै नदी उपत्यकाहरू औलोको जोखिममा थिए । औलोबाट बच्न मानिस गर्मीयाममा पहाडको फेदी वा खोचहरूमा बस्न जाने तथा जाडो मौसममा समथर क्षेत्रमा बसोबास गर्न जाने गर्थे । यसले बाढीबाट हुने जोखिमबाट बच्न वा कम गर्न सहयोग गर्थ्यो । मलेरियाको उन्मूलनपछि समथर क्षेत्रमा बसोबास, अन्य संरचना निर्माण, तथा भूभागमा खेती

जस्ता कार्यका लागि लगानी व्यापक मात्रामा वृद्धि भयो त्यसपछि ती क्षेत्रहरू बाढीको जोखिममा परेका थिए ।” (Khanal et al. 2007)

मानववस्तीहरूमा आउने बाढीको प्रकृति

सामान्य र अपवादमा आउने बाढी

“पानी विस्तारै आउन थालेको थियो त्यसैले हामीलाई त्यहाँबाट भाग्न समय मिल्यो ।” (रामइकबल यादव, २००३ को धनुषा जिल्लाको भैसरवा गाविसको भौवा टोलमा आएको बाढी)

“बाढी यहाँ एक दिन भन्दा बढी रहँदैन ।” (बैगिया देवी, ७०, सिंग्याही गाविस, महोत्तरी जिल्ला)

“यदि हामीकहाँ एकदेखि तीन दिनसम्म वर्षा भयो भने पानी २० देखि ३० दिनसम्म जम्मा भइरहन्छ । यदि एक दिन मात्र वर्षा भयो भने त्यो पानी सुक्न एक हप्ता लाग्छ ।” (जीवन राय, देउरी गाविस, धनुषा जिल्ला)

“वर्षा याममा पानी एक हप्तासम्म जम्मा भइरहन्छ र त्यसपछि सुक्छ र फेरि जम्मा हुन्छ ।” (भुलीदेवी सहनी, लक्ष्मीपुर, सुकचैन)

“आम रूपमा आउने बाढी हाम्रो घुँडासम्म आउँछ” (राम इकबल, ५२, पिपरिया गाविस, सर्लाही जिल्ला)

नदीको बाढो र आकारमा परिवर्तन

“पहिले खोला मेरो घरबाट टाढा थियो तर अहिले यो मेरो घरबाट धेरै नजिक छ ।” (लक्ष्मी सुरी, ६० वर्ष, सिंग्याही गाविस, महोत्तरी जिल्ला)

“हरेक वर्ष पानी भिन्दै बाटो भएर बग्छ ।” (देउरी गाविस, धनुषा जिल्ला)

“यो नदी पहिले यहाँ थिएन । १५ वर्ष पहिले यसले नयाँ बाटो लिएको थियो । दुई वर्ष पहिले यसले फेरि अर्को नयाँ बाटो लियो र नदीले आफ्नो बाटो परिवर्तन गर्ने क्रम ५० वर्षदेखि चलिनै रहेको छ ।” (रामकैलाश राय, श्रीपुर गाविस, सर्लाही जिल्ला)

“हामीले नदीको विश्वास गर्न सक्दैनौं किनभने यसले हरेक दुई घण्टामा आफ्नो बाटो परिवर्तन गर्नसक्छ ।” (राम प्रसाद, गाविस अध्यक्ष, फूलपरासी गाविस, सर्लाही जिल्ला)

“हाल नदीले ओगटेको ठाउँ १३ वर्ष अघि उब्जाउ जमिन थियो । यहाँ धान, गहुँ र दलहनको खेती गरिन्थ्यो । सन् १९९३ मा आएको ठूलो बाढीले खेतमा आंशिक क्षति गरेको थियो र दुई वर्ष पहिले खेत पूर्णरूपमा ध्वस्त भएका थिए । सन् १९९३ देखि पानी गाउँ भित्र पस्न थालिसकेको छ ।”

“पहिले, खोलाको बाटो सीधा थियो ।” (गोपी शाह, पिपरिया गाविस, सर्लाही जिल्ला)

“२० वर्ष पहिले एक फट्कामा नदी नाघ्न सकिन्थ्यो ।” (गोपी साह, पिपरिया गाविस, सर्लाही जिल्ला)

“१५ वर्ष पहिले नदी साँघुरो तथा गहिरो हुने गर्थ्यो र यो हाम्रो लागि कुनै समस्याको विषय थिएन ।” (रामप्रसाद, फूलपरासी गाविस, सर्लाही जिल्ला)

बाढीको प्रकृति बारेको टिप्पणी

मानिस बाढीसँगै बाँचिरहेका छन् र उनीहरूले बाढीबाट जोगिन जानेका छन् । हरेक वर्ष बाढी आइरहने हुनाले बाढी उनीहरूको जीवनसँग नजिक छ । उनीहरूलाई

बाढीको प्रकृति थाहा छ, बाढी दिन वा रात जुनै समयमा पनि आउनसक्छ भन्ने थाहा छ । बाढी प्रायः तरङ्गको रूपमा आउँछ, भन्ने कुरा पनि उनीहरूलाई थाहा छ । उनीहरू पहिले आएको बाढीको पानीको सतहलाई प्रायः सम्झिन्छन् । उनीहरू वर्षाको प्रकृतिका साथै त्यसको संख्या, स्थान र वर्षाका दिनमा ठूलो बाढी आउने स्थान र समय पनि थाहा पाउँछन् । बाढी आउनु अगाडि वा बाढी आएको समयमा परेको निरन्तर वर्षाको संख्या, स्थानीय भू-बनोट तथा संरचनाका आधारमा एउटा गाउँ र अर्को गाउँमा बाढीको सतह फरक हुन्छ, साथै गाउँ भित्रै पनि एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा सतह फरक हुन्छ । पानी प्रायः एक दिनदेखि एक महिनासम्म जम्मा भइरहन्छ । मानिसले सजिलै वर्षेपिच्छे, आउने साधारण बाढी, अपवादका रूपमा आउने बाढी जुन बाढी विध्वंशकारी हुन्छ र साधारण बाढी भन्दा लामो अन्तरालपछि आउने बाढी बीचको भिन्नता देखाउन सक्छन् ।

स्थानीय समुदाय बाँच्नका लागि त्यहाँको स्थानीय वातावरणसँग निकट तथा निर्भर हुन्छन् । वर्षेदेखि उनीहरूले आफ्नो वरिपरिको वातावरणमा हुने गरेका पशु र विरुवाहरूमा आउने परिवर्तनसम्बन्धी ज्ञान (Morphology) लाई एकीकृत गर्दै आएका हुन्छन् । उनीहरूका दैनिक अवलोकन र अनुभवहरूमा आधारित रहेका भनाइहरूले त्यहाँको भू-बनोटको विश्लेषण गर्न धेरै कुराहरू दिन्छन् । उदाहरणका लागि नदीले ल्याउने बालुवा आदिको मात्राले नदी सतहको निरन्तर वृद्धि, नदी किनारमा हुने कटान र बारम्बार त्यसको धारमा आएको परिवर्तनले नदी विस्तार जस्ता कुरा पर्छन् । यस प्रतिवेदनको शीर्षकले भने जस्तै नदीको आकारलाई सर्पको हिँडाइसँग तुलना गर्न सकिन्छ । पानीका भँगालाहरू अस्थिर खालका हुने गरेका र नियमित रूपमा जस्तै दिशा बदल्ने तथा भू-बनोट परिवर्तन गरी रहने गर्छन् । यस प्रकारको परिवर्तन भइरहने भू-बनोटले वातावरणलाई परिवर्तनशील बनाइराख्छ । यहाँ चर्चा गरिएको नदीको स्वभाव हिमाली भेग र विशेष गरी पूर्वी हिमाली क्षेत्रभन्दा तल रहेको समथर भाग र त्यसको आसपासको क्षेत्रसँग मिल्दोजुल्दो बह्मपुत्र नदीले पर्वतीय क्षेत्र, मध्य पर्वतीय क्षेत्र र सहायक पहाडी क्षेत्रमा भएको

वर्षाका कारण बारम्बार आउने बाढीको धेरै राम्रो उदाहरण प्रस्तुत गर्छ साथै स्थानीय स्तरमा भएको भारी वर्षाका कारण बाढी र पानीको बहावमा हुने वृद्धि, पानीको बाटोमा आउने परिवर्तन र वरिपरिका नदीमा आउने बाढीबाट बालुवा थुप्रिएर भरिने क्रम जस्ता कुराको राम्रो उदाहरण प्रस्तुत गर्छ। त्यस क्षेत्रमा बाढीका दुई भिन्न प्रक्रियाहरू हुने गरेका छन् पहिलोमा पानीको बहाव बढ्ने र दोस्रो भारी वर्षाका कारण सतहमा पानी जम्ने। मानिसले त्यहाँ यी दुवै प्रक्रियाहरू हुने गरेका कथाहरू सुनाउने गर्छन्। प्रायः पानी लामो समयसम्म जम्ने हुनाले अघिल्लो भन्दा दोस्रो प्रक्रियाले बढी क्षति गर्छ। अघिल्लोले कटान गर्ने र पाँगो थुपार्ने तथा जमिनको सतहलाई बिगाने हुनाले बढी भौतिक क्षति हुन्छ।

बाढीको जोखिमको मूल्याङ्कन

सामाजिक र लैङ्गिक जोखिम

“विभिन्न पेसागत समूहमा संलग्न र केही उच्च जातका मानिस सामाजिक र आर्थिकरूपमा अन्तरनिर्भर रहेका हुन्छन्। तराईमा अन्यत्र जस्तै हिन्दूहरूको बाहुल्यता भएका जिल्लाहरूमा (कथित) उच्च र तल्लो जातका मानिसले एकै स्थानमा बसोबास गरे पनि उनीहरू सम्पत्तिका हिसाबले आपसमा समान भने छैनन्। धेरै जसो (कथित) उच्च जातका मानिस धनी वा जमिनदारलाई पेसागत वा कामगरी खाने (तल्लो जात) र अन्यको सेवा आवश्यक पर्ने गर्छ। यसै गरी काम गरी खाने जातका मानिस पनि उनीहरूको आफ्नो निदिष्ट जिम्मेवारीका लागि जमिनदारहरूसँग नजिक हुन्छन् किनकि उनीहरूको आफ्नो जग्गाबाट समेत उनीहरूलाई आफ्नो परिवारलाई भरथेग गर्न पर्याप्त हुँदैन” (Bista 2004, p 134)

मानिस बाढीको सामना गर्ने क्षमताका आधारमा समान छैनन्। अर्को शब्दमा भन्ने हो भने बाढीले सबैलाई एकै किसिमले प्रभाव पार्दैन। यो भनाइ नेपालको विशेष गरी तराई क्षेत्रका लागि सही सावित हुन्छ। देशका बाँकी भागको तुलनामा तराई क्षेत्रका समुदाय बढी रुढीवादी खालका छन् र हिन्दू धर्ममा आधारित जातिप्रथाले मानिसको सामाजिक आर्थिक सम्बन्धलाई निकै गहिरो किसिमले प्रभाव पारेको छ। यो अध्ययन गरिएका गाउँका केही उच्च जातका मानिस धेरै जमिनदार वा पुँजीपति थिए। त्यसैले गर्दा सम्पत्तिमाथिको पहुँचको अभावका कारण तल्लो जातका गरिव मानिस बाँच्नका लागि प्रायः उच्च जातका मानिससँग निर्भर हुने गरेका पाइन्छन्। धनी, गरिव र (उच्च र तल्लो जात) र भिन्न उमेर दरका मानिसबीच सामाजिक जोखिमका दृष्टिकोणले निकै नै असमानता रहेको पाइन्छ। साना बालबालिका र बूढापाकाहरू बाढीका समयमा बढी जोखिममा हुन्छन् किनभने उनीहरू तत्काल यताउति जान सक्दैनन्। त्यस्तै यो अध्ययनका क्रममा लैङ्गिक जोखिम धेरै पाइएको थियो। अध्ययन भएका जिल्लाहरूका मैथिली संस्कृति जुन स्थानीय गाउँमा आम प्रचलित छ, त्यसमा महिलाहरू घर मै बस्ने र घरको काम गर्ने प्रचलन बढी छ। तर पनि विभिन्न जात र सामाजिक आर्थिकस्तर भएकाहरू हरेक घरहरूमा पुरुषहरू कामका लागि अन्यत्र जाने बढ्दो परम्पराले निकै विविधता पाइन्छ। धेरै पुरुषहरूले गाउँ वा देश बाहिर नै काम गर्न जाने गरेकाले महिलाले घर भन्दा बाहिरको जिम्मेवारी बढी सम्हाल्नु परेको छ।

जारिवीको चक्र

“हाम्रो भत्किएको घर अहिलेको नयाँ भन्दा राम्रो थियो !” (धनुषा जिल्लाको देउरी गाविसका दलित महिला समूहको सामुहिक छलफल)

“हामीहरू २२ वर्षदेखि यो नदीले ओगटेको जमिनमाथि बसोबास गर्दै आएका छौं। त्यसभन्दा पहिले हामीहरू यो भन्दा सुरक्षित स्थानमा बस्दै आएका थियौं, तर हामीले गाउँका एक जना धनी मानिससँग ऋण लियौं र हामीले त्यो ऋण तिर्न

चित्र ४: सर्लाही जिल्लाको फूलपरासी गाविसस्थित छुटा सानो सतह उठाएको घर अगाडि आफ्नो बच्चाकासाथ रहेकी एक महिला ।

खण्ड ३ - केस स्टडी (वस्तुगत अध्ययन)

नसकेका कारण हामीले हाथो जमिन गुमायौं र यो जोखिम भएको ठाउँमा सन्नु पर्थ्यो” (रामचन्द्र यादव, महोत्तरी जिल्ला, सिंग्याही गाविस)

“यो चोकमा रहेका धेरै मानिसको प्रशस्तै जग्गा जमिन थियो ! मेरै मात्र सात विघा (१.५ विघा = १ हेक्टर) जमिन थियो र मेरो ८० प्रतिशतजति जमिन नदीको नजिक थियो । केही मानिसले पूरै जमिन गुमाएका छन् केहीले ५० प्रतिशत..., वा यस्तै ।” (गोपी शाह, पिपरिया गाविस, सर्लाही जिल्ला)

यहाँका वासिन्दाले समयको अन्तरालमा बाढीबाट उत्पन्न हुने जोखिम कसरी परिवर्तन हुँदै आएको छ भन्ने कुरा बुझेका छन् । हरेक वर्ष बाढीले मानिसका घरहरू/अथवा खेती योग्य जमिनलाई नोक्सान पर्न सक्छ । उनीहरूको क्रय शक्ति तथा सामना गर्ने क्षमतामा निरन्तर रूपमा गिरावट आएको छ विशेष गरी जोसँग थोरै मात्र स्रोत र साधन छ उनीहरू अरूभन्दा पछाडि परेका छन् र अब भन्ने हो भने, जसको जमिन छैन उनीहरू घर पुनः निर्माणका लागि बाँस किन्न बाध्य छन् । यदि उनीहरूसँग नगद छैन भने उनीहरू गाउँको पैसावालसँग ऋण लिन बाध्य हुन्छन् र उनीहरूले हरेक महिना त्यस बापतको तीनदेखि पाँच प्रतिशतसम्म व्याज तिर्नु पर्ने हुन्छ । हरेक वर्ष उनीहरूलाई आफ्नो घर पुनः निर्माण गर्न भन मुस्किल पर्दै जान्छ र उनीहरू गरिवीको कुचक्रमा फस्छन् । उनीहरूका घर र उनीहरू स्वयम् पनि अर्को बाढीमा भन बढी जोखिममा पर्छन् । हरेक पटक आउने बाढीले घरहरूलाई कम्जोर बनाइरहेका हुन्छन् र उनीहरूको स्वास्थ्यलाई भन खराब बनाइरहेको हुन्छ । धेरै जसो घटनामा बाढीले संगठनात्मक अभ्यस्तता तर्फ धकेल्न सक्छ तर संरचनात्मक अभ्यस्तता तर्फ भने केही थोरै मात्र धकेल्छ । त्यसकारण बाढीको कारण गरिव भन्ने गरिव बन्न पुग्छन् ।

सर्लाही जिल्ला

चित्र ५ : दलित महिलाहरूको समूह छलफल देउरी गाविस, धनुषा जिल्ला

सामाजिक सम्बन्धहरू र विशेष गरी जातीय प्रथा यो केस स्टडीबाट प्राप्त एउटा महत्वपूर्ण पक्ष हो जसले स्थानीय ज्ञान बारे बुझ्न सहयोग गर्छ। कुनै पनि कार्यान्वयन तहका निकायले प्रयोग गर्न सक्ने परीक्षण सूचीमा जात, सामाजिक तथा आर्थिक पक्षहरू याद गर्नुपर्ने विषयहरू हुन्। किनभने गरिव तथा धनी साथै तल्लो तथा उच्च जातहरू एक अर्कासँग निकै नै अन्तरनिर्भर छन्। त्यसैले कुनै पनि कार्यलाई खाली गरिवलाई मात्र केन्द्रित नगरी विभिन्न आर्थिक समूहहरू, विभिन्न जातहरू, तथा सामाजिक समूहहरूबीचको अन्तरसम्बन्ध लगायत पूरै प्रणालीतर्फ नै केन्द्रित गर्न जरुरी छ। त्यसमा पनि धेरै समुदायहरूले विभिन्न खाले पीडाहरू भोगिरहेका छन्। नेपालको पूर्वी तराईमा समुदायहरूले भैलिरहेका मुख्य दुईवटा प्राकृतिक संकटहरूमा बाढी तथा आगलागी हुनु, साथै त्यहाँ राजनीतिक तथा आर्थिक पीडा पनि रहेका छन्। अध्ययनको समयमा माओवादी गतिविधिको पनि एउटा समस्याका रूपमा रहेको थियो। एक खालको मात्र पीडा वा

समस्या माथि मात्र ख्याल गर्ने हो भन्ने त्यसबाट ती क्षेत्रको सही तस्वीर नदेखिन सक्छ, किनभने त्यहाँका बासिन्दा तथा समुदायहरूले आफूले भोगिरहेका सबै समस्याहरूका आधारमा नै नीति निर्माण गर्ने तथा त्यसलाई व्यवहारमा ल्याउने गर्छन्। अरूबाट सहयोग माग्ने प्रक्रिया र यसको प्राकृतिक विपत्तिसँगको सम्बन्धहरू निकै जटिल छन्। यस्ता प्रकोपहरूबाट प्रभावित मानिस सधैं गरिव समुदायका मात्र हुन्छन् भन्ने छैन र कुनै निश्चित घटनाले पनि उनीहरूको आफ्नो अवस्थामा उतारचढाव ल्याउन भूमिका खेल्न सक्छ। समय पनि ख्याल गर्नुपर्ने अर्को महत्वपूर्ण पक्ष हो। जस्तै १० वटा वच्चाहरू भएको एउटा घरपरिवार अहिलेको लागि गरिव हुनसक्छ, तर यदि १० वटै बालबालिकाहरू हुर्किएर कमाउन थाल्छन् र मानवीय शक्तिका रूपमा काम गर्न थाल्छन् त्यसबेला त्यो परिवार धनी पनि हुन सक्छ।

बक्स १: बाढी आएको देखेको वा भोगेका बारेका के तपाईंले सोध्नुभएको थियो ?

बाढीको इतिहास - मानिसलाई तिनीहरूले बासोबास गरेको स्थानमा आएको बाढीबारे के थाहा छ, जस्तै, कहिले र कहाँ पछिल्लो पटक बाढी आएको थियो ? अपवादको रूपमा अन्तिम पटक आएको बाढीको सतह कति थियो ? कति मानिस मरेका थिए ? बाढीले के क्षति गरेको थियो ? मानिसले कसरी उनीहरूले जानेबुझे अनुसार अथवा पहिलेका बाढीको अनुभवको आधारमा त्यहाँको अवस्था अथवा भू-बनोटबारे के कुरा बताउने गर्छन् ? आदि

बाढीको प्रकृति - मानिसले उनीहरू बसोबास गर्ने ठाउँमा आउने बाढीको प्रकृति भन्नाले के बुझ्छन्? जस्तै, शुरुवात, उत्पत्ति, गति तथा वर्षाको प्रकार आदि विभिन्न प्रकारका बाढीका आधारमा स्थानीय ज्ञान कति हदसम्म आपसमा विरोधाभाषपूर्ण छ जस्तै (साधारण बाढी र असाधारण बाढी, आकस्मिक बाढी नदीमा आउने बाढी) ?

जोखिमको लेखाजोखा - आफैलाई पर्ने जोखिम (जस्तै, प्रकोप अगाडिको अवस्था) तथा त्यसलाई प्रभाव पार्ने तत्वहरू के के हुन् जस्ता विषयमा मानिसको बुझाइ कस्तो छ ? के तिनीहरू पहिले भन्दा बढी जोखिमपूर्ण घरमा बसिरहेका छन् ? किन ? के भएको थियो ? के मानिसका आवश्यकताहरू पहिले भन्दा हाल आएर फरक छन् तथा यी कुराले कसरी उनीहरूलाई प्राकृतिक प्रकोपजन्य जोखिमका लागि प्रभावित गरिरहेका छन् ? मानिसले कुन हदसम्म आफ्ना समस्याहरू पहिचान गर्न र त्यसलाई आफ्नै प्रयासबाट कुन हदसम्म समाधान गर्न सक्षम छन् ? प्रकोपले कसरी परिवर्तन, वृद्धि (जस्तै जोखिम बढ्दै गएको वा जोखिममा रहेको समूह) अथवा नयाँ समूह पैदा गर्ने जस्ता काम गरिरहेको छ ?

सामाजिक-आर्थिक तथा अन्य सान्दर्भिक पक्षहरू - सामाजिक सम्बन्ध उमेर, लिङ्ग, वर्ग, जात, शारीरिक क्षमता र जातीयताले बाढीसम्बन्धी तयारीको स्थानीय ज्ञानलाई कसरी प्रभाव पार्छ ? बाढीहरूको सामना गर्ने मानिसको क्षमतामा जातिप्रथाले कसरी प्रभाव पार्छ ? बाढीले विभिन्न आर्थिक तथा सामाजिक समूहहरू जस्तै : महिला, बालबालिका, र बूढापाकालाई कसरी असर पार्छ ? बाढीबाट को लाभान्वित हुन्छ ? यसले धनी परिवार तथा गरिवमा कसरी प्रभाव पार्दछ ? के तपाईं बताउनसक्नु हुन्छ, कसरी मानिसले नयाँ जमिन पाउँछन् र पुरानो गुमाउँछन् ? कसरी व्यक्तिगत वा सामूहिक रूपमा ऐतिहासिक, सांस्कृतिक र धार्मिक पृष्ठभूमिले प्राकृतिक प्रकोप र त्यससम्बन्धी तयारीप्रतिको मानिसको अवधारणालाई प्रभाव पार्छ ? के धनी मानिस बाढीको खतारा भएका क्षेत्रमा बसेका कारण गरिव बन्न पुगेका छन् अथवा के तिनीहरूले आफ्नो अवस्थालाई व्यवस्थित गर्न सकेका छन् ? के सामाजिक सांस्कृतिक वातावरणले गरिव मानिसले पाउन नसकेको वस्तु र सेवासम्मको पहुँच धनीहरूले पाउन सकेका छन् ?

पीडादिने बहुपक्षीय कारणहरू - अन्य कुन कुन प्राकृतिक प्रकोप र पीडा दिने तत्वहरूलाई समुदायले भेल्दै आएका छन् र तिनले कसरी प्राकृतिक प्रकोपसम्बन्धी तयारीको स्थानीय ज्ञानलाई प्रभाव पार्छ ।